

JEGYZETEK AZ ÖNIGAZGATÁSI JOG JOGI TERMÉSZETÉRŐL, VALAMINT AZ ÖNIGAZGATÁSI JOGI NORMÁK JELENTŐSÉGÉRŐL ÉS JELLEGÉRŐL

Az öniszgatási jog, mint történelmileg új jelenség, hosszú ideig nem váltotta ki korunk jugoszláv jogi elméletben nagyobb és tartalmasabb érdeklődését. Az a tény, hogy az öniszgatási jogról még mindig nincs komplex tudományos tanulmány vagy értekezés, már magában is kihívást, egyszersmind alkalmat nyújt, hogy e kérdésnek megfelelő figyelmet szenteljenek.

Az öniszgatási jog valóságos és elméleti jelentősége nemcsak jogelmélet, hanem attól sokkal több, társadalom-történeti szempontból is nagy. Ugyanis a jugoszláv szocialista jog a szocialista forradalom, valamint a jogi-politikai és szocialista társadalmi-gazdasági formáinak szakadatlan további megvalósításával jött létre. A jugoszláv szocialista forradalomban megdöntötték a régi kizsákmányoló államot az annak megfelelő kizsákmányoló joggal együtt.

Már a néphatalom katonai és polgári szerveinek első forradalmi dekrétumaiban az 1941—1942 közötti időszakban új jogszabályok jönnek létre, kialakul az eljövendő jugoszláv szocialista jog csírája. Ezekben az első jogszabályokban nemcsak a régi jogi intézicók és előírások forradalmi megszüntetése nyilvánul meg, hanem egy új akarat és egy új jog elemei is, melyekkel a forradalmi hangulatú tömegek szabályozzák a társadalmi viszonyok különböző területét a saját érdekükben¹... Habár ezek a jogszabályok nem voltak sem kodifikálva, sem rendszerezve, mégis új jogunk (és jogrendszerünk)² alapját és csíráit tartalmazzák.

Az öniszgatás társadalmi és politikai alapelveként valamint az új társadalom össz-szervezetének új curriculum vitae-kénti megvalósítása (legelőbb a politikai, később a gazdasági viszonyok területén) feltarthatatlanul visszatükrözött a jogviszonyok területén is. Tehát az öniszgatás társadalmunk szocialista fejlődésében igényelte és meghatározta a „magához való” jog bevezetését is. Ez a jog pedig az öniszgatási jog.

Jogunk öngazgatási jellegének gyökerei tehát még (vagy már) magába a jugoszláv szocialista forradalomba nyúlnak. Ezért sem fiatalabb, sem pedig öregebb szocialista társadalmunk öngazgatási alapon való megszervezésénél; öngazgatású társadalmunkat igazolja keletkezésétől fogva és tulajdonképpen hiteles kifejezője magától a szocialista forradalom kezdetétől.

Mivel szocialista öngazgatási jogunk, végső hatásában a jog jog nélküli szabályozással való negációját jelenti (állami és klasszikus szabályozók negációját társadalmi szabályozókkal), ezért a jog nélküli szabályozást ilyen minőségben nem lehet azonnal és egyszerre megközelíteni alkotmányi *körlevéllel* vagy politikai kiáltvánnyal.³

Jogelméletünkben mégis a jogi felfogások, nézetek, a klasszikus vagy az öngazgatási jog felé való leggyakoribb állásfoglalása szerint a klasszikus, illetve államjog közelebbinek és elfogadhatóbbnak tűnik. Igaz, a klasszikus jog „valamivel többnek is” tűnhet az öngazgatási joggal szemben. A klasszikus jognak csak ott van olyan tulajdonsága, ahol befejező alakzat, ahol egy forma és adott korlátozások szükségesek. Tovább, a klasszikus jognak ott is előnyjoga van, ahol a társadalomban a társadalmi és jogi viszonyok meghatározott fejlettségi fokán korlátozott lehetőségek mellett kell eleget tenni a követelményeknek. Ezzel szemben, az öngazgatási jognak nincs befejező alakzata és örök időre szóló tartalma. Az öngazgatási jog haladó és újszerű gyakorlat, az öngazgatásnak megfelelő és általa ihletett jogi elmélet, a tökéletességet soha el nem érő jogi és társadalmi formák, tartalmak állandó kutatása, tudományos megismerése — ez az alapvető tartalma.

Nem fogadható el az az álláspont sem, mely szerint az öngazgatási jog úgy fogamzott meg és fejlődik, mint konkurens, többé vagy kevésbé egyenjogú államjog. Az öngazgatási jog mint a társadalmi és politikai átalakulás belső és külső folyamata, a szocialista társadalmunknak az öngazgatás felé való kitérülése, amely végső fokon mindig az alapvető termelési viszony átalakulásának minőségétől és ütemétől függ. Ez a folyamat felöleli jogrendszerünket, magától a csúcstól egészen az alapjáig, illetve az alapjától a csúcsáig.

Az államjog és az öngazgatási jog közötti kettősségnek aszerint sincs alapja, hogy a jog vagy jogszabály „földszinti” (a társult munka alapszervezetében), vagy „magaslati” (a képviselőházban) fokon születik, illetve az „alacsonyabb” — társadalmi, vagy „magasabb” — állami szinten.

Magában a képviselő-testületi, illetve küldöttrendszerünk lényege az, hogy az ember azon helyzetéből indul ki, hogy saját határozatait, döntését, véleményét szabadon, osztatlanul, hitelesen, bizalommal, közvetlenül integrálhatja a társadalomban, annak sajátos politikai és jogi szfé-

rájában, jogot és hatalmat gyakorolva. Az ember így gyakorolhatja jogát, közvetlenül, vagy sajátos alter-égoján, mint saját helyettesén vagy saját küldöttje által. A küldöttségi elv és rendszer lényege, hogy minden határozatnak ki kell fejeznie az öngazgatásra való jogot, a dolgozók teremtő szelleme, közös érdekei és alapvető szükségletei megnyilvánulásának kell lenni az előírások, szabályok területén.”⁴

Az öngazgatási és szabad társult munka, alapjában véve a társadalmi tulajdonban lévő termelőeszközök, ez a szocialista valóság alapeleme, melyben minden ember szabadon társítja munkáját a többi emberével a szolidaritás és kölcsönösség viszonyai között, melyben nemcsak a saját, hanem a társadalom igényeit is kielégíti és viszont. Valójában társadalmunkban az ember lényegesen új helyzetének kifejezése, az új történelmi viszony a joggal szemben. Ez a viszony „megszünteti” a jogot, vagyis elhal, mert klasszikus és alkalmatlan, egyidejűleg pedig szabadon és önállóan újat teremt és alakít a szabad társult munkában megfelelő formák és viszonyok számára, ahol ez még mindig (vagy csak most) szükséges.

Az öngazgatási jog ilyen lényegi tartalmaiból következik különös jogi természetű is.

Az öngazgatási jog jogi természetű a klasszikus és állami jog formális és lényegi túlhaladásában áll, abban a meghatározásban, hogy minden ember egyenlő érvényű a még mindig államként szervezett társadalmi közösségben, politikai, jogi tekintetben és a társult munka szemszögéből nézve.

Az öngazgatási jog szabályozó jellegű megnyilvánulásában szükség-szerűen az öngazgatási normán keresztül jut kifejezésre.

Az öngazgatási jog normái a mostani jogi és társadalmi szocialista öngazgatási gyakorlat szerves részét képezik, melynek logikája kifejezi azt, ami van és aminek „lennie kell” azzal együtt amire törekszenek. Az öngazgatási norma lényege ott kezdődik és abban nyilvánul meg, hogy az egyén, a kollektíva és a társadalom „mindinkább autonóm módon szervezi meg életét és munkáját — hogy ezáltal lehetővé tegye az öngazgatású társadalom szervezeti formáinak működését a termelőerők elért fejlettségi fokával és a társadalom fejlődésének és mozgásának törvényszerű magatartása fokával összhangban.”⁵

Ebben az összefüggésben vizsgálva az öngazgatási megegyezések és társadalmi megállapodások az átalakulási formák, a törvények és előírások túlhaladása. Az öngazgatási megegyezések és társadalmi megállapodások öngazgatási normák, melyekkel a munkások és más dolgozók öngazgatási alapon rendezik egymás közti viszonyaikat, egybehangolják érdekeiket, és rendezik szélesebb társadalmi jelentőségű viszonyaikat. Ezek a normák „autonóm” és autoritatív jellegűek, melyek nincsenek erőszakosan beépítve az államjogba, mint egyetlen jog keretébe, nem

képeznek külön jogot az öngazgatási jog mellett, hanem logikusan benne foglaltatnak, hozzátartoznak az öngazgatási jog jellegéhez, társadalmunk egyetlen jogi rendszeréhez.

Ezek szerint tehát, sem az öngazgatási jog, sem az öngazgatási normák nem véletlen ihlet, vagy pillanatnyi sugallat eredményei, hanem a szocialista társadalom saját maga felé való fordulásának eredménye, mely az öröklött és mély elidegenedések felszabadulásával és állandó felszabadításával jött létre. Nagyon fontos, történelmi jelentőségű folyamat a jog társadalmasításában.

A mi jugoszláv jogrendszerünkben a dolgozók és a polgárok az öngazgatási jog igazi alkotóivá válnak. Önállóan és szabadon alkotják a társult munkában az egymás közti viszonyok rendezésére szolgáló szabályokat. A társult munka és a társadalmi tevékenység valamennyi formájában kialakult viszonyok önálló és szabad rendezése vízszintes és függőleges irányban folyik a társadalmi és jogi élet valamennyi területén és szintjén. Az öngazgatási jog ezért mint az osztályjellegű jog negációja, de (még mindig) csak mint szükségszerű társadalmi jelenség, mely még mindig jelen van és amelyre számítani kell.

Az öngazgatási jog nálunk mégis objektív szükségszerűség, de lényegesen más jellege van, mint a klasszikus, illetve államjognak. Az öngazgatási jog szervezeten és tudatosan, a legmagasabb fokon elveszti osztályjellegét.

Végül ki kell emelni, hogy habár az öngazgatási jognak társadalmilag szervezett szankció jellege van, amely biztosítja számára hogy tiszteletben tartsák, vele összhangban járjanak el, lényegében véve, hatóképessége számára minőségileg új támaszt igényel. Az öngazgatási jog, természeténél és jellegénél fogva, minden más előző „formációs” jogtól nagyobb mértékben az egyén és a társadalom öntudatára, akaratára épül.

Amikor az öntudat, „legyőzi” a jogot, ha azt ösztönzi és teremti; elfogadja vagy elutasítja az általános és közös öngazgatási erkölcs és igazságosság nevében, csak akkor közeledett végérvényesen az öngazgatási jog határfoka az „abszolút” határfokhoz.

„A mi feltételeink között, a szocialista öngazgatású társadalom feltételei között, ahol minden polgárnak aktív és döntő tényezővé kell válnia az állami és társadalmi ügyek döntéshozatalában, ez különösen időszerű.”⁶

¹ — A jog és a társadalmi és gazdasági viszonyok jogi megformálása jelentőségének tudata jelen volt forradalmunk és felszabadító háborúnk vezetői között, különösen pedig a Kommunista Párt vezető rétegében. Mindenekelőtt világos volt, hogy a burzsoá állam megdöntésével és a népi szocialista állam alapjainak megteremtésével el kell távolítani valamennyi burzsoá intézményt és meg kell szüntetni a burzsoá jogot. Ezt a felismerést és irányvételt legjobban az a tény illusztrálja, hogy az első hatósági szervekkel, a népfelszabadító bizottságokkal együtt, létrejönnek az első forradalmi előírások is (a fočai előírásokkal kezdve, az AVNOJ második ülészakának határozatai stb.). Ezek egy új állami alkotmányosság és törvényhozás első elemei. Egy új állam jogi alapjai születnek meg, melynek el kell nyomniuk a kizsákmányoló osztályok ellenállását... és lehetővé kell tenniük a munkásosztálynak valamint más kizsákmányolt osztályoknak, hogy létrehozzák saját társadalmi hatalmukat. Ezzel egy új társadalmi helyzet nyerte el jogi státuszát is. Veljić dr. Andjelko: Samoupravno pravo — novi vid prava u jedinstvenom pravnom sistemu... /
Önigazgatási jog — a jog új alakzata az egységes jogrendszerben... /
3. oldal.

² — Jogelméletünkben a jogrendszer definíciója lényegében azonos. Íme néhány példa:

a) A jogrendszer „logikusan rendezett, nagyszámú norma egymással ellent nem mondó egésze, melyek valahányan egymás között és egymástól függenek.” Lukić dr Radomir: Bevezetés a jogba. 394. oldal.

b) A jogrendszert a legegyszerűbben a következő módon lehet definiálni: A jogrendszer egy állam jogi normáinak összessége, annak társadalmi (gazdasági, politikai, kulturális stb.) fejlődésének meghatározott fokán, alapelvei egységének és különböző jogágazatokra való belső felosztásuk szemszögéből nézve.

Djordjević dr. Jovan: Prilog pitanju sistema socijalističkog prava FNRJ (Adalék JSZSZK szocialista jogrendszeréhez) — Belgrad, Arhiv za pravne i društvene nauke, 1951. 5. oldal.

c) Prof. Dr. Borivoje Pupić a jogrendszert úgy definiálja, mint „egy állam jogának rendezett és egymással nem ellentétes egésze, amelyben minden résznek megvan a meghatározott helye.”

Uvod u pravo. (Bevezetés a jogba), 421. oldal.

³ Prof. dr. Lukić a jog elhalásának három alapvető lehetséges módját és útját említi: ... „Ugyanis, egyes jogi normák megszűnnek jogiaknak lenni, habár továbbra is fennállnak, mint más fajta társadalmi normák — szokási, erkölcsi és más. Más szóval ezek a normák továbbra is fennállnak, de megszűnnek jogiaknak lenni, mert az állam megszűnik őket kényszerítő erejével szankcionálni. Ez legtöbbször azokkal a jogi normákkal fog előfordulni, melyek olyan társadalmi viszonyokat szabályoztak, melyeket az állam átenged a társadalom szabad rendezésének, illetőleg egyes társadalmi szervezeteknek, egyesületeknek és másoknak. A jogi normák egy része pedig, mint másfajta társadalmi norma is megszűnik létezni. Ezek azok a normák, melyek olyan viszonyokat szabályoztak, melyek kivesznek a társadalomból,

olyan mértékben, amilyenben az osztálynélkülivé válik, mint az osztályok közötti viszonyok és más hasonló viszonyok. Végül, a jogi normák harmadik része továbbra is jogi norma marad, de fokozatosan mindjobban ténylegesen veszti e jellegét, párhuzamosan a jog elhalásához szükséges társadalmi feltételek megérlelődésével. Ezek a normák oly módon veszti jogi jellegüket, hogy az állam mind kevésbé alkalmazza őket kényszerítő erejével, azaz mind kevésbé alkalmaz szankciót megsértésük esetén, mert maguk a jogsértések is mind ritkábbak, tekintettel arra, hogy ezek a normák mind többször kerülnek önkéntes alkalmazásra.” Teorija države i prava (Állam- és jogelmélet), 357—358. oldal.

⁴ Alagić Nedžmudin: Samoupravni karakter republičkog zakonodavstva (A köztársasági törvényhozás öngazgatási jellege), 9. oldal.

⁵ Pupiće dr Borivoje: Smisao i funkcija samoupravne norme (Az öngazgatási norma értelme és funkciója), 1. oldal.

⁶ Lásd ugyanott: 20. oldal.

Fordította Teleki László

Irodalomjegyzék

ALAGIĆ NEDŽMUDIN: Samoupravni karakter republičkog zakonodavstva. DJORDJEVIĆ dr JOVAN: Prilog pitanju sistema socijalističkog prava FNRJ — Belgrád, Jogi- és társadalomtudományi levéltár, 1951.

LUKIĆ dr RADOMIR sa KOŠUTIĆ dr BUDIMIROM: Uvod u pravo — Belgrád, Naučna knjiga, 1975.

LUKIĆ dr RADOMIR: Teorija države i prava — Beograd, Savremena administracija, 1976. (Második kiadás).

PUPIĆ dr BORIVOJE: Prilog marksističkom učenju o državi. Elementi države — Belgrád, Savremena administracija, 1974.

PUPIĆ dr BORIVOJE: Smisao i funkcija samoupravne norme — Szarajevó, 1975.

A JSZSZK Alkotmánya.

VELJIĆ dr ANDJELKO: Samoupravno pravno — novi vid prava u jedinstvenom pravnom sistemu (Az öngazgatási jogról tartott tanácskozás anyagából) — Szarajevó, 1975.

Rezime

Marginalije o pravnoj prirodni samoupravnog prava i značaj i karakter samoupravne pravne norme

U ovom radu je u najširim okvirima postavljena sledeća premisa: samoupravno pravo je pozitivno (važéce) pravo od samog nastanka socijalističke Jugoslavije. Samoupravno i socijalističko pravo u našem socijalističkom i samo-

upravnom društvu ne postoji kao konkurentsko ili parirajuće pravo državnom pravu, već kao originerno i jedino pravo.

Samoupravno svojstvo — pravna priroda i karakter — našeg socijalističkog prava u fond je određeno specifičnim karakterom jugoslovenske socijalističke revolucije i otvorenim i istinskim društveno-političkim opredeljenjem jugoslovenskog društva za samoupravljanje kao pragmu i teoriju (i obratno).

Dva su stalna i neophodna uslova važenja i egzistencije jugoslovenskog socijalističkog prava kao samoupravnog prava; prvi, izborni odn. delegatski sistem kao akt i proces samoodređenja i samoupravljanja radnih ljudi i građana u pravnom i političkom životu, i drugi, samoupravno i demokratski udruženi rad u svim strukturama i svim instancama naše socijalističke zajednice.

Upravo navedeni konstitutivni elementi jugoslovenskog socijalističkog prava određuju njegovu posebnu, i samo na pravne kriterije teško svodivu, pravnu prirodu i značaj.

Najzad, samoupravno pravo „samo za sebe i samo po sebi” nije i ne može biti garancija bržeg i totalnog oslobodenja od oblika i sadržaja klasičnog prava i humanizacija društvenih odnosa ukoliko i društvena svest nije na takvom nivou da može da ga održava, jača i usavršava. U tome je njihova „sudbinska” povezanost i stvarna mogućnost utvrđivanja socijalističkog prava kao samoupravnog prava.

Zusammenfassung

Rechtsnatur und Bedeutung des Selbstverwaltungsrechts

In dieser Abhandlung wird folgende Prämisse im breitesten Rahmen gestellt: Selbstverwaltungsrecht ist das positive (geltende) Recht seit der Entstehung des sozialistischen Jugoslawiens. Selbstverwaltungs- und sozialistisches Recht in unserer sozialistischen und selbstverwaltenden Gesellschaft besteht nicht als Konkurrenz oder parierendes Recht zum Staatsrecht, sondern als originöres und einziges Recht.

Die selbstverwaltende Eigentümlichkeit- rechtliche Natur und Charakter- unseres sozialistischen Rechts ist bestimmt durch den spezifischen Charakter der jugoslawischen sozialistischen Revolution und durch die offene und wahrhaftige sozio-politisch festgelegte jugoslawische Gesellschaft für Selbstverwaltung sowohl in Leistung als auch in Theorie (und umgekehrt).

Zwei Bedingungen sind stetig und unentbehrlich für die Geltung und Existenz des jugoslawischen sozialistischen Rechts als Selbstverwaltungsrecht; erstens, das Wahl- bzw. Delegatsystem als Akt und Prozess der Selbstbestimmung und Selbstverwaltung der Arbeiter und Bürger im rechtlichen und politischen Leben, und zweitens, Selbstverwaltung und die demokratische vereinte Arbeit in allen Strukturen und allen Instanzen unserer sozialistischen Gemeinschaft.

Die eben angeführten konstitutiven Elemente des jugoslawischen sozialistischen Rechts bestimmen die abgesonderte und nur schwer auf Rechtskriteria bezogene Rechtsnatur und Bedeutung.

Zuletzt, Selbstverwaltungsrecht ist nicht „nur an und für sich” und kann keine Garantie einer schnelleren und totalen Befreiung von Formen und

Inhalten des klassischen Rechts und einer Humanisierung gesellschaftlicher Verhältnisse sein, insofern das gesellschaftliche Bewusstsein nicht auf solchem Niveau ist, um es aufrechterhalten, stärken und vollenden zu können. Darin liegt ihre „Schicksals“-Verbundenheit und wirkliche Möglichkeit, das sozialistische Recht als Selbstverwaltungsrecht festzulegen.